

Сучасна взаємодія судових експертів, криміналістів і журналістів: виклики та перспективи

Олеся Ващук *

* Д-ка юрид. наук, професорка, Національний університет

«Одеська юридична академія», м. Одеса, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3161-2870>, e-mail: earth.olesia@gmail.com

DOI: 10.32353/khrife.4.2024.02 УДК 343.9:070

Надійшло 01.09.2024 / Рецензовано 10.09.2024 / Прийнято до друку 25.12.2024 /

Доступно онлайн 31.12.2024

У сучасному інформаційному суспільстві журналістські розслідування є важливим інструментом викриття правопорушень, корупційних схем і формування громадської думки. Для забезпечення якості й достовірності здобутої інформації журналісти потребують професійної співпраці із судовими експертами та криміналістами. Метою цього наукового дослідження є розроблення теоретико-правових засад і практичних рекомендацій для оптимізації взаємодії між журналістами й судовими експертами та криміналістами у процесі проведення журналістських розслідувань. Особливу увагу приділено аналізу новітніх викликів, зокрема зростанню кіберзлочинності й застосуванню злочинцями інноваційних технологій, що ускладнює розслідування та потребує нових підходів і правових механізмів для забезпечення точності й неупередженості журналістських матеріалів. У межах дослідження застосовано міждисциплінарний підхід (аналіз правових, етичних і технологічних аспектів співпраці журналістів із судовими експертами та криміналістами). Зважаючи на світові тенденції до діджиталізації, підкреслено необхідність запровадження нових стандартів і правових механізмів для забезпечення прозорості й об'єктивності такої співпраці. Розглянуто також питання конфіденційності, запобігання маніпуляціям і дотримання етичних стандартів під час цієї взаємодії. У кон-

тексті цифровізації такі заходи сприятимуть утвердженню справедливості, підвищенню довіри як до масмедіа, так і до судової системи, а також захисту прав громадян, що є передумовами успішного функціонування демократичного суспільства. Результати дослідження підтверджують, що підвищення ролі судових експертів і криміналістів у журналістських розслідуваннях — важливий чинник забезпечення високого рівня якості й достовірності інформації, що є актуальним в умовах неупинного вдосконалення цифрових технологій для викриття нових видів злочинності (зокрема, кіберзлочинів), які потребують запровадження інноваційних методів судової експертизи.

Ключові слова: журналістські розслідування; журналіст; судовий експерт; криміналіст; взаємодія; судова експертиза; криміналістика.

Постановка наукової проблеми

Журналістські розслідування відіграють важливу роль у викритті правопорушень і корупції, формуванні громадської думки. Для забезпечення достовірності й об'єктивності інформації, яку отримує суспільство, представникам масмедіа важливо співпрацювати із судовими експертами та криміналістами, які в межах законодавства можуть надати технічну підтримку й допомогу в перевірці певних фактів. Висновки судових експертів мають вирішальне значення для результатів судових процесів, тож така взаємодія має бути відповідальною, щоб запобігти конфліктам інтересів і забезпечити справедливність. Із появою нових видів злочинності (зокрема, кіберзлочинів) виникла потреба у застосуванні більш сучасних, інноваційних методів судової експертизи. Під час журналістських розслідувань часто виникає потреба в експертній допомозі з метою аналізу складних технічних даних або виявлення маніпуляцій. Співпраця журналістів із судовими експерта-

ми та криміналістами має відбуватися винятково в межах закону з дотриманням конфіденційності, об'єктивності й запобігання маніпуляціям, оскільки це важливо для захисту прав людини та забезпечення довіри до медіа й судової системи. Посилення взаємодії журналістів із судовими експертами та криміналістами потребує розроблення нових стандартів, які зважатимуть на сучасні виклики й запобігатимуть конфліктам, помилковим висновкам і порушенням прав людини. Саме тому різнобічне дослідження всіх аспектів такої співпраці є актуальним із метою розроблення нових підходів до неї та сприятиме утвердженню справедливості й захисту прав громадян.

Аналіз основних досліджень і публікацій

У сучасному цифровізованому світі взаємодія судових експертів, криміналістів і журналістів має зазнати суттєвих змін, зумовлених запровадженням

новітніх технологій та методик¹. Розвиток цифрових технологій, глобалізація та збільшення впливу на суспільство медіа- й інформресурсів істотно трансформують підходи до співпраці між цими професіоналами у розслідуванні злочинів і виявленні правопорушень².

У цьому контексті журналістські розслідування³ стають важливим незалежним інструментом для виявлення суспільно значущих проблем, що потребує ефективної взаємодії із судовими експертами та криміналістами⁴. Однак ці зміни спричиняють ще більше викликів⁵, які

- 1 Шепітько В. Ю., Авдеева Г. К., Коновалова В. О. та ін. Інноваційні методи, засоби та технології в криміналістиці та судовій експертизі : наук.-практ. посіб. / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 2023. 116 с. URL: <http://surl.li/zhtvre> (дата звернення: 01.08.2024) ; Василенко М. К. Особливості розвитку журналістики-розслідування. Припустимі стандарти домислу і вимислу. *Наукові записки Української академії друкарства*. 2012. № 2. С. 31–36. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2012_2_6 (дата звернення: 01.08.2024) ; Куліді Н. А., Гудошник О. В. Досвід оцінки ефективності міжнародних журналістських розслідувань в українському медіапросторі. *Масова комунікація у глобальному та національному вимірах*. 2019. Вип. 11. С. 65–70. DOI: 10.5281/zenodo.2816764 (дата звернення: 01.08.2024) ; Толокольнікова К. Нові тренди журналістики розслідувань зі США / Детектор медіа. 28.09.2015. URL: https://ms.detector.media/mediaprosvita/education/novi_trendi_zhurnalistiki-rozsliduvan_zi_ssha/ (дата звернення: 01.08.2024) ; Стекольщикова В. А. Конвергентність класичних та інноваційних інструментів інформаційного досє крізь призму ефективності журналістського розслідування. *Поліграфія і видавнича справа*. 2017. № 2 (74). С. 128–136. URL: <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/2-74/16.pdf> (дата звернення: 01.08.2024).
- 2 Яковець А. В. Телевізійна журналістика: теорія і практика : посібник. 2-ге вид., допов. і перероб. Київ, 2009. 262 с. ; Полушкіна В. Ю. Специфіка використання інформаційних джерел у журналістському розслідуванні. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2000. Т. 1. С. 56–60. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=44> (дата звернення: 01.08.2024) ; Лілієнталь Ф. Розслідування / пер. з нім. В. Климченко. Київ, 2016. 135 с. URL: <http://www.aup.com.ua/rozsliduvannya-folker-liliiental/> (дата звернення: 01.08.2024) ; Кирилова О., Шевцова К. Журналістське розслідування як метод залучення аудиторії. *Масова комунікація у глобальному та національному вимірах*. 2017. Вип. 7. С. 145–149. DOI: 10.13140/RG.2.2.17474.07367 (дата звернення: 01.08.2024).
- 3 Бут К. О., Любченко Ю. В. Інструментарій сучасної розслідувальної журналістики: особливості використання. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2019. Т. 30 (69). № 4. Ч. 2. С. 178–182. DOI: 10.32838/2663-6069/2019.4-2/34 (дата звернення: 01.08.2024) ; Яблоновська Н. Журналістське розслідування в аспекті вимог оперативно-розшукового законодавства: pro et contra. *Держава та регіони. Серія: Соціальні комунікації*. 2011. № 4. С. 118–124 ; Бацюкова С., Виртосу І. Розслідувальна журналістика: посібник для журналістів з активною громадянською позицією. Луганськ, 2013. 97 с. URL: https://issuu.com/irf_ua/docs/rol-2013-7-18_1 (дата звернення: 01.08.2024) ; Глушко О. К. Журналістське розслідування: історія, теорія, практика : навч. посіб. 2-ге вид. перероб. та допов. Київ, 2007. 144 с.
- 4 Бель Б., Бурмагін О., Патора Т., Хоменок О. Посібник з журналістських розслідувань. Теорія та практика. Київ, 2013. 190 с. URL: <https://irrp.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/verstka.pdf> (дата звернення: 01.08.2024) ; Мурікан Ж. Журналістське розслідування. Київ, 2003. 176 с. ; Журналісти-розслідувальники про надихаючий досвід і практичні уроки глобальної конференції / RPDI IPPP. 05/11/2013. URL: <https://irrp.org.ua/zhurnalstirozslidvalnik-pro-nadihayuchiy-dosvd-praktichn-uroki-globalnoyi-konferencyi/> (дата звернення: 01.08.2024) ; Лілієнталь Ф. Зазнач. твір.
- 5 Портян О. Журналістських розслідувань в Україні стає більше, та фігурантів не карають / European Journalism Observatory. 30.11.2016. URL: <https://ua.ejo-online.eu/3340/media-i-politika/>

потребують адаптації наявних методів і підходів до подібної співпраці у сфері судової експертизи та криміналістики⁶.

Мета статті

Розробити теоретико-правове підґрунтя та практичні рекомендації для оптимізації співпраці журналістів із судовими експертами та криміналістами у процесі журналістських розслідувань, спрямованих на викриття правопорушень і корупції; виявити та проаналізувати новітні виклики, зумовлені технологічними змінами й появою нових видів злочинності (зокрема, кіберзлочинів); визначити, які

станданти та правові механізми необхідно розробити для забезпечення достовірності, об'єктивності й етичності оприлюднюваної масмедіа інформації; із метою захисту прав людини та підвищення довіри до масмедіа і судової системи розглянути питання конфіденційності, запобігання маніпуляціям та дотримання об'єктивності в умовах надання судовими експертами допомоги в журналістських розслідуваннях.

Методи дослідження

Застосовано міждисциплінарний підхід: проведено аналіз правових, етичних

(дата звернення: 01.08.2024) ; Хоменко І. А. Вплив бінарних стереотипів мислення на результати журналістських розслідувань. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2015. Т. 58. С. 9—16. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2015_58_4 (дата звернення: 01.08.2024) ; Николенко О. 5 найгучніших журналістських розслідувань України / Суспільне новини. 06.06.2020. URL: <https://suspiilne.media/38952-5-najgucnisih-zurnalistskih-rozsliduvan-ukraini/> (дата звернення: 01.08.2024) ; Коваленко А. В. Розслідування кримінальних правопорушень проти журналістів : навч. посіб. Івано-Франківськ, 2022. 268 с. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/1105> (дата звернення: 01.08.2024) ; Журналістське розслідування : посібник. За мат-ми сем-рів Ін-ту мас. інформ. (Київ), Центру підготов. та вдосконал. журналіст. (Париж), нідерланд. прогр. МАТРА / пер. та адапт. А. Лазарева та ін. ; упорядкув. А. Лазарева, І. Чайка ; ред. С. Таран. Київ, 2004. 110 с.

- 6 Нікітіна Н. В. Специфіка журналістського розслідування: основи жанру й методу. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2008. Т. 30. С. 170—172. URL: http://www.scientific-notes.com/wp-content/uploads/2019/01/nz_30.pdf (дата звернення: 01.08.2024) ; Полушкіна В. Ю. Агентство журналістських розслідувань як ефективна модель проведення, розробки та розповсюдження інформаційного продукту розслідувальної діяльності. *Актуальні питання масової комунікації*. 2002. Вип. 3. Ч. 2. С. 15—17. URL: http://comstudies.org/wp-content/uploads/CIMC_2002_no03.pdf (дата звернення: 01.08.2024) ; Юхно О. О. Актуальні проблеми досудового розслідування кримінальних правопорушень у сфері професійної діяльності журналістів. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2017. № 3 (78). С. 11—20. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/2504> (дата звернення: 01.08.2024) ; Коваленко А. В. Розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів : монографія. Северодонецьк, 2018. 268 с. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/1089> (дата звернення: 01.08.2024) ; Його ж. Обставини, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів. *Право і Безпека*. 2016. № 1. С. 103—108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2016_1_22 (дата звернення: 01.08.2024) ; Його ж. Особливості тактики огляду електронних документів під час досудового розслідування посягань на життя та здоров'я журналістів. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 1 (88). С. 182—191. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2017_1_19 (дата звернення: 01.08.2024) ; Його ж. Професійна діяльність журналіста як елемент віктимологічної характеристики потерпілого від злочинів проти журналістів. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2015. № 4 (72). С. 216—225. URL: <http://surl.li/rtdsqe> (дата звернення: 01.08.2024).

і технологічних аспектів співпраці журналістів із криміналістами й судовими експертами.

Викладення основного матеріалу дослідження

Сучасна взаємодія судових експертів і криміналістів із журналістами відбувається у різних формах, залежно від контексту, завдань і специфіки розслідувань, зокрема:

- консультації й експертні коментарі (судові експерти та криміналісти консультують журналістів щодо складних технічних або наукових питань, які виникають під час журналістських розслідувань; такі консультації стосуються пояснень специфіки методів розслідування, оцінювання достовірності або допустимості доказів чи аналізування складних тем для їх розуміння пересічними громадянами);
- спільні розслідування (спільна участь у «польових роботах» та аналізуванні зібраних доказів і/або проведення експертних досліджень для підтвердження (спростування) гіпотез, висунутих журналістами);
- навчання та тренінги (судові експерти і криміналісти проводять для журналістів навчальні семінари або тренінги, на яких знайомлять із сучасними методами судової експертизи, основами цифрової криміналістики й аналізу даних тощо, що підвищує компетентність журналістів і допомагає їм більш ефективно застосовувати наукові методи у своїй роботі);
- оприлюднення (у межах законодавства) результатів експертизи

(журналісти публікують результати судових експертиз, проведених експертами, для підтвердження своїх розслідувань або для надання вагомості своїм матеріалам. Такі публікації мають бути прозорими й відповідати етичним стандартам, щоб забезпечити достовірність інформації);

- спільна участь у конференціях і круглих столах (журналісти й експерти беруть участь у спільних конференціях, симпозіумах або круглих столах, де обговорюють актуальні питання криміналістики, судової експертизи та журналістики, сприяючи обміну досвідом і знаннями та налагодженню контактів між професіоналами різних галузей);
- документальна співпраця (журналісти співпрацюють з експертами у створенні документальних фільмів, репортажів або спеціальних випусків, присвячених складним темам, що потребують глибокого експертного аналізу. Експерти стають консультантами або учасниками таких проєктів);
- забезпечення доказової бази (судові експерти та криміналісти надають допомогу журналістам для підтвердження (спростування) фактів, перевіряючи зібрані докази: аналізують цифрові дані, фото- й відеоматеріали, проводять почеркознавчі або інші експертизи);
- конфіденційні консультації (журналісти звертаються до судових експертів і криміналістів за консультаціями, не розповідаючи про подробиці справи або про джерела інформації, що дає їм змогу здобути необхідні знання

без ризику розкрити інформацію, здатну завадити розслідуванню);

- правова допомога (допомога журналістам у правових питаннях, пов'язаних з їхньою діяльністю, зокрема, щодо допустимості доказів у суді, захисту прав журналістів або конфіденційності джерел інформації).

Згадувані вище форми взаємодії між судовими експертами, криміналістами й журналістами спрямовані на ефективне виявлення, розслідування та висвітлення суспільно важливих проблем, що, безумовно, потребує дотримання етичних і правових норм.

Для нормативного регулювання співпраці судових експертів і криміналістів із журналістами необхідно розробити й запровадити відповідні правові механізми⁷, які забезпечуватимуть прозорість, об'єктивність і захист прав усіх учасників цього процесу, зокрема:

1. Спеціалізовані угоди та договори, які в межах вимог законодавства України регулюватимуть основні аспекти взаємодії, як-от:

- 1.1. Договір про конфіденційність.
Така угода передбачає, що експерти й журналісти зобов'язуються не розголошувати конфіденційну інформацію, здобуту під час співпраці;

1.2. Договір про надання експертних послуг. У цьому документі варто чітко окреслити обсяг та умови надання журналістові експертних послуг, а також права й обов'язки сторін;

2. Положення про співпрацю, якими доповнити кодекси етики (норми, що регулюють співпрацю між судовими експертами й журналістами, слід додати до професійних кодексів етики як журналістів, так і судових експертів):

2.1. Кодекс етики українського журналіста⁸. Він міститиме положення про етичні принципи співпраці із судовими експертами та криміналістами, поміж яких: заборона тиску на експертів, об'єктивність у поданні інформації, викладеної у висновках експертів, і дотримання вимог законодавства України щодо конфіденційності;

2.2. Кодекс етики судового експерта⁹ в Україні станом на 01.12.2024 р.

7 Опришко Л., Панкратова Л. Основи судової журналістики : посібник. Київ, 2016. 152 с. URL: https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Courts_and_media_journalists_manual_2016_Ukr1.pdf.pdf (дата звернення: 01.08.2024) ; Хоменко О. С., Бурмагін О. О., Іванова К. Б., Рибка Є. М., Томіленко С. А. Журналістське розслідування: навчальний посібник для початківців / за заг. ред. О. О. Хоменка. Мелітополь, 2008. 182 с. ; Земляна І. Журналіст і (НЕ) безпека. Посібник для журналістів, які працюють в небезпечних умовах. Київ, 2016. 192 с. URL: <https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Zhurnalist-i-nebezpeka.pdf> (дата звернення: 01.08.2024) ; Журналістське розслідування ... ; упорядкув. А. Лазарева, І. Чайка

8 Кодекс етики / Комісія з журналістської етики. URL: <https://cje.org.ua/ethics-codex/> (дата звернення: 01.08.2024).

9 Шерстюк В. М. Організаційно-правові та морально-психологічні засади судово-експертної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2007. 20 с. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13906> (дата звернення: 01.08.2024) ; Дереча Л. М. Професійна етика судового експерта. Актуальні питання судової експертизи та криміналістики : мат-ли міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 90-річ. створ. ХНДІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса (Харків, 07–08.11.2013). Харків, 2013. С. 12–13. URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/nauka/2013_actualni_pytannya.pdf (дата звернення: 01.08.2024) ; Рувін О. Г.,

існує хіба що на рівні окремих установ¹⁰, але його законопроект обов'язково має містити пункти щодо надання консультацій журналістам, забезпечення об'єктивності й незалежності, а також уникнення конфліктів інтересів;

3. Державні стандарти й рекомендації щодо співпраці між судовими експертами, криміналістами та журналістами, які полягатимуть у рекомендаціях про обмін інформацією (зважаючи на питання безпеки й конфіденційності), чи то стандарти доказової бази (визначення стандартів для збирання, збереження та застосування доказів, здобутих під час співпраці з експертами, щоб за потреби суд мав змогу їх прийняти);

4. Відповідні зміни до законодавства — законів України «Про медіа»¹¹ (про захист джерел інформації, конфіденційність і відповідальність за розголошення таємної інформації) та «Про судову експертизу»¹² (про регулювання участі експертів у журналістських розслідуваннях, порядок надання консультацій і правовий статус висновків експертів, на які посилаються представники медіа);

5. Навчальні програми або моделі для підготовки як журналістів, так і експертів

для більш ефективної співпраці (із симуляторами реальних розслідувань, де обидві сторони навчатимуться працювати разом, дотримуючи етичних і правових норм).

Окрім наведеного вище, необхідно створити спеціальні регуляторні органи або комісії, що контролюватимуть співпрацю між судовими експертами та журналістами. Наприклад, Національну комісію з етики співпраці медіа й експертів, яка розглядала б конфліктні ситуації, надавала б роз'яснення та рекомендації, а також розробляла б політику для забезпечення етичної та правової співпраці або передбачала б роботу омбудсмена з питань інформаційної взаємодії (спеціальний посадовець, відповідальний за захист прав учасників співпраці, розгляд скарг і сприяння розв'язанню конфліктів).

Налагодження ефективного взаємозв'язку судових експертів, криміналістів і журналістів потребує систематичного підходу, який має містити такі кроки:

- визначення чітких каналів комунікування (створення платформи для обміну інформацією (онлайн-платформа або база даних, де судові експерти, криміналісти й журналісти обмінюватимуться інформацією, дотримуючи принципів конфі-

Голікова Т. Д., Полтавський А. О. Кодекс етики судових експертів України як складова державної антикорупційної політики. *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : мат-ли Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 09.12.2016). Київ, 2016. С. 350—353. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/396ea8a8-d53f-4259-a169-ef16455cc24f/content> (дата звернення: 01.08.2024) ; Панькевич В. М., Сплавська О. В. Правова регламентація професійної етики судового експерта. *Криміналістичний вісник*. 2018. № 2 (30). С. 7—14. DOI: 10.37025/1992-4437/2018-30-2-7 (дата звернення: 01.08.2024).

10 Кодекс етики судового експерта ТОВ «Судова незалежна експертиза України» : затв. наказ. дир-ра ТОВ «СНЕУ» від 30.12.2014 р. № 56. URL: <https://ekspertiza.com.ua/uk/kodeksy-etyky-sudovoho-eksperta> (дата звернення: 01.08.2024).

11 Про медіа : Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

12 Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII (зі змін. та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text> (дата звернення: 01.08.2024).

денційності та захисту особистих даних), або призначення контактних осіб (кожна сторона (експерти, журналісти) повинна мати конкретних контактних осіб, які відповідатимуть за координування співпраці, що полегшить комунікацію та пришвидшить реагування на запити), або зазначення даних контактних осіб і сфери їх професійних інтересів);

- регулярне проведення спільних навчань, семінарів і тренінгів з етичних та правових аспектів співпраці, із застосування сучасних технологій у розслідуванні тощо (допоможуть зрозуміти специфіку роботи кожної сторони й досягти однаковості) і/або спільне виконання практичних вправ (колективне розв'язання уявної справи дасть змогу відпрацювати навички взаємодії);
- розроблення спільних стандартів та протоколів співпраці (етичних стандартів, яких повинні дотримувати і експерти, і журналісти під час співпраці з метою запобігти конфлікту інтересів та забезпечити об'єктивність у роботі; процедур взаємодії, включно з форматами запитів на експертну допомогу, умовами надання консультацій, порядком обміну інформацією й опрацювання доказів);
- формалізація співпраці за допомогою угод (укладання між медійними організаціями та судовими експертними установами меморандумів, які обумовлюватимуть принципи взаємодії, дотримання конфіденційності, права й обов'язки сторін) або договорів (на надання експертних

послуг, що забезпечить взаєморозуміння та правову захищеність обох сторін);

- створення механізмів зворотного зв'язку для регулярного моніторингу співпраці й оцінювання її ефективності (визначення результативності та впливу на якість журналістських розслідувань, включно з опитуванням, обговоренням кейсів або проведенням внутрішніх аудитів; виявлення проблем і розроблення рекомендацій для покращення процесу);
- розвиток професійних мереж (створення або активне користування наявними професійними мережами (асоціацій журналістів або експертів), де сторони взаємодіятимуть, обмінюватимуться досвідом та обговорюватимуть актуальні питання співпраці), організація та проведення конференцій і круглих столів (регулярних заходів, де журналісти й експерти обговорюватимуть нові виклики, ділитимуться досвідом і розроблятимуть нові форми співпраці);
- забезпечення правової підтримки (надання юридичних консультацій у разі виникнення правових питань або конфліктів, пов'язаних зі співпрацею, включно з консультаціями щодо допустимості доказів, питань конфіденційності або захисту джерел інформації) і імплементація міжнародного досвіду (для розроблення нормативної бази співпраці й адаптації найкращих іноземних практик до місцевих умов);
- інформування та підвищення обізнаності (проведення інформаційних кампаній

для підвищення обізнаності громадськості про важливість співпраці між журналістами й експертами для забезпечення прозорості та справедливості); публікації та звіти (оприлюднення результатів успішної співпраці, аналітичних звітів і досліджень, що підтверджують значущість та ефективність такої взаємодії).

Окреслені вище кроки спрямовані на налагодження ефективного взаємозв'язку між судовими експертами, криміналістами та журналістами, покликані забезпечити взаємну довіру, дотримання етичних і правових норм та, зрештою, підвищити якість журналістських розслідувань і висновків експертів.

Судові експерти та криміналісти здатні надавати значну підтримку журналістам у низці ключових сфер, де їхні професійні знання та навички є критично важливими для проведення ретельних і достовірних розслідувань. Зокрема, варто виокремити основні галузі, у яких співпраця між журналістами й експертами є особливо корисною:

- кримінальні розслідування (криміналісти й судові експерти допомагають журналістам збагнути технічні аспекти розслідування злочинів (відновлення хронології подій, аналіз місця події та фізичних доказів — наприклад, відбитків пальців або зразків ДНК); криміналісти здатні надати глибоке розуміння процесів, які стоять за розкриттям злочинів, що дає змогу журналістам створювати більш точні й інформативні матеріали);
- фінансові й економічні розслідування (експерти-економісти допоможуть журналістам діяти юридично обґрунтованих

висновків під час розслідування складних фінансових схем — проаналізувати бухгалтерські документи для виявлення незаконних фінансових операцій, відмивання грошей, корупції або шахрайства, викриття корупційних схем);

- кіберзлочинність (експерти з цифрової криміналістики є незамінними для журналістів, які розслідують інциденти з порушенням кібербезпеки, у відновленні видалених даних, аналізі цифрових слідів, з'ясуванні джерел кібератак і наданні висновків щодо автентичності цифрових доказів та ін.);
- корупційні розслідування (судові експерти проводять експертизу документів, аналізують їхню автентичність і законність, що допомагає журналістам виявляти корупційні дії; експерти здатні виявляти подробиці, аналізувати підозрілі договори або інші юридичні документи, що є ключовими елементами в розслідуванні корупційних справ, тощо);
- екологічні розслідування (експерти в галузі екології та хімії здатні допомогти журналістам у розслідуванні екологічних злочинів або порушень (аналіз зразків ґрунту, води або повітря на наявність забруднювальних речовин, визначення джерел екологічних катастроф і оцінювання їхніх наслідків для здоров'я населення та довкілля) та ін.);
- медичні розслідування (судово-медичні експерти здатні надавати підтримку журналістам у розслідуванні медичних злочинів або сумнівних випадків смер-

ті (аналіз тілесних ушкоджень, з'ясування причини смерті, оцінювання медичних звітів і виявлення порушень у медичній практиці) тощо);

- гуманітарні й соціальні розслідування (у контексті гуманітарних криз або соціальних конфліктів експерти здатні допомогти журналістам оцінити ситуацію на місці, ідентифікувати жертв або визначити масштаби руйнувань, проаналізувати соціальну політику та її вплив на різні верстви населення та ін.);
- лінгвістичні експертизи (у разі розслідування випадків поширення неправдивої інформації або аналізу конфіденційних документів тощо лінгвісти аналізують тексти для виявлення авторства, розшифровки прихованих смислів або виявлення маніпуляцій у документах);
- правова експертиза (правники консультують журналістів щодо правових аспектів розслідувань, включно з допустимістю доказів, конфіденційністю джерел та з інших питань, що впливають на правову обґрунтованість опублікованих матеріалів, та ін.).

Отже, судові експерти та криміналісти здатні суттєво підвищити якість журналістських розслідувань, надаючи спеціалізовані знання та допомогу для аналізу складних матеріалів, що забезпечує точність, достовірність та об'єктивність у медійних матеріалах.

Для збору доказів, перевірки інформації або з'ясування автентичності матеріалів журналісти (особливо ті, хто займається розслідуваннями) часто поспігуються результатами різних видів експертиз, зокрема:

- цифрової (аналіз електронних даних (електронних листів, комп'ютерних файлів, даних з мобільних пристроїв, інформації із соціальних мереж та інших цифрових джерел); відновлення видалених файлів; з'ясування автентичності цифрових документів; виявлення фальсифікацій (маніпуляцій) з електронними даними; відстеження джерел витоку інформації та ін.);
- фототехнічної (аналіз фото- та відеоматеріалів (визначення їх автентичності, можливих змін або маніпуляцій), які отримано від анонімних джерел або щодо яких є підозра в підробці, тощо);
- аудіо- та відеозапису (з'ясування автентичності та джерела запису, виявлення монтажу або маніпуляцій у відео-, аудіозаписах розмов, свідчень або інтерв'ю та ін.);
- графологічної (аналіз почерку та підписів, визначення їх автентичності в документах, які містять підписи або рукописний текст і щодо яких є підозра в їх автентичності, тощо);
- судово-лінгвістичної (аналіз текстових матеріалів (статей, листування, заяв) із метою виявити характерні стилістичні особливості для ідентифікації автора; виявлення прихованого змісту або підтексту в документах від анонімних або сумнівних джерел інформації та ін.);
- біометричної (аналіз фізичних характеристик людини (відбитків пальців, обличчя, голосу або інших біометричних даних) для визначення (ідентифікації) особи підозрюваного або свідка);

- дактилоскопічної (ідентифікація особи за аналізом відбитків пальців на отриманих журналістами документах, предметах або матеріалах);
- хімічної та біологічної (хімічний аналіз для визначення складу або походження, ідентифікації небезпечних або підозрілих речовин; аналіз ДНК для підтвердження або спростування спорідненості);
- психологічної (для з'ясування психічного стану, мотивів або достовірності свідчень особи, яка є важливою для розслідування журналіста, що проводить інтерв'ю з підозрюваними, свідками або потерпілими);
- фоноскопичної (аналіз звукових сигналів, зокрема голосових записів (аудіозаписів телефонних розмов або інших звукових матеріалів), для визначення автентичності запису, ідентифікації мовця, виявлення монтажу або інших маніпуляцій зі звуком тощо);
- економічної (аналіз фінансових документів, бухгалтерських звітів, договорів та інших економічних матеріалів для виявлення фактів корупції, фінансових махінацій або інших економічних злочинів).

Наведений перелік експертиз не є вичерпним: зазначені вище експертизи дають змогу більш ґрунтовно поставитися до добору, перевірки й аналізування інформації під час журналістських розслідувань, що має критичне значення для успішного викриття правопорушень і захисту суспільних інтересів. Виявлення нових можливостей для підвищення ефективності журналістських розслідувань завдяки застосуванню передових методів судової експертизи є ключовим аспектом сучасної криміналістики. Такі можливості полягають у розширенні спектра доступних інструментів і методологій, які дають змогу журналістам не тільки краще збирати й аналізувати докази, а й підвищувати достовірність і надійність їхніх розслідувань. Розглянемо кілька основних напрямів, де варто застосувати передові методи судової експертизи для досягнення цієї мети:

пертизи є ключовим аспектом сучасної криміналістики. Такі можливості полягають у розширенні спектра доступних інструментів і методологій, які дають змогу журналістам не тільки краще збирати й аналізувати докази, а й підвищувати достовірність і надійність їхніх розслідувань. Розглянемо кілька основних напрямів, де варто застосувати передові методи судової експертизи для досягнення цієї мети:

1. Інтеграція цифрової криміналістики (сучасна цифрова криміналістика пропонує потужні інструменти для роботи з е-доказами). Інтеграція е-криміналістики в журналістські розслідування дає змогу журналістам:

- відновлювати видалені дані (завдяки спеціалізованому програмному забезпеченню журналісти відновлюють видалені файли й інформацію з різних носіїв (жорстких дисків, флешнакопичувачів або мобільних телефонів), що є критично важливим для розслідувань тощо);
- з'ясовувати автентичність е-документів (застосування методів хешування та цифрових підписів допомагає визначити, чи змінено документи, з якими працює журналіст, та ін.);
- відслідковувати джерела інформації (е-криміналістика дає змогу аналізувати метадані е-листів або е-документів, що допомагає виявити джерела витoku інформації або ідентифікувати відправника тощо);

2. Застосування судової лінгвістики й автороззнавства. Методи судової лінгвістики та автороззнавства дають змогу глибше аналізувати текстові матеріали, що були або можуть бути використані як докази в журналістських розслідуваннях. Завдяки цьому можна:

- ідентифікувати авторів анонімних текстів (лінгвістичний аналіз дає змогу виявити характерні мовні особливості та стилістичні ознаки, що допомагає визначити особу автора);
- виявляти маніпуляції з текстами (застосування методів аналізу тексту дає змогу з'ясувати, чи був текст підроблений, змінений або спотворений із метою маніпулювання інформацією);
- розшифровувати приховані смисли (лінгвістичний аналіз допомагає виявити підтексти або приховані повідомлення в текстах, що є важливим для розслідування);

3. Аналіз біометричних даних. Біометричні дані (відбитки пальців, обличчя або голос) є важливим інструментом для ідентифікації осіб, які є критичними фігурами у журналістських розслідуваннях. Ці методи дають змогу:

- ідентифікувати підозрюваних або свідків (застосування біометричних технологій допомагає швидко й точно визначити особу, залучену до розслідуваної справи);
- убезпечити журналістів (біометричні системи варто застосовувати для захисту журналістів і їхніх джерел, забезпечуючи конфіденційність і безпеку в умовах підвищених загроз, тощо);

4. Застосування штучного інтелекту (далі — ШІ) і машинного навчання відкриває нові можливості, що дає змогу журналістам:

- аналізувати значні обсяги інформації (ШІ автоматично опрацьовує й аналізує великі тексти, відео або аудіозаписи, виявляючи закономірності й аномалії, які є важливими для розслідування, тощо);

- прогнозувати поведінку та події (моделі машинного навчання допомагають прогнозувати розвиток подій або виявляти можливі ризики на підставі аналізу даних, що допомагає журналістам бути на крок попереду);

5. Поглиблений аналіз економічних і фінансових документів, зокрема електронних. Економічна експертиза стає важливим інструментом для журналістів, які розслідують випадки корупції, фінансові злочини або зловживання в бізнесі. Судові експерти з економіки здатні допомогти:

- виявляти схеми фінансових махінацій (аналіз бухгалтерських звітів, контрактів та інших фінансових документів дає змогу виявляти незаконні фінансові операції, відмивання грошей або інші злочинні схеми);
- перевіряти правдивість фінансової інформації (економічна експертиза підтверджує або спростовує фінансові дані, оприлюднені підприємствами або державними (місцевими) органами, тощо);

6. Міждисциплінарний підхід. Сучасні журналістські розслідування часто потребують інтегрування різних дисциплін. Завдяки залученню фахівців із різних видів експертиз (наприклад, експертів з криміналістики, економіки, соціології, права та ін.) журналісти отримують більш повну й усебічну картину досліджуваних подій для комплексного аналізу ситуації.

Розроблення рекомендацій щодо оптимізації співпраці судових експертів, криміналістів і журналістів є важливим кроком для забезпечення ефективної та етичної взаємодії, яка сприяє з'ясуванню істини й захисту прав усіх сторін. Основні рекомендації, які допоможуть досягти цього, полягають у такому:

- визначення чітких ролей та обов'язків у процесі співпраці (експерти повинні залишатися нейтральними й об'єктивними, надаючи професійні висновки без утручання у журналістське трактування; журналісти, зі свого боку, повинні поважати межі експертної діяльності й уникати тиску на експертів для отримання певних висновків) і прозорість (для запобігання конфлікту інтересів і забезпечення довіри громадськості до здобутих результатів);
- дотримання етичних стандартів ¹³: конфіденційність (судові експерти повинні зберігати конфіденційність наданої їм інформації та не розголошувати деталей, здатних нашкодити розслідуванню або порушити права учасників справи; журналісти повинні поважати право експертів на конфіденційність); уникнення упередженості (обидві сторони повинні дотримуватися принципу неупередженості; експерти мають ґрунтувати свої висновки на підставі фактів і наукових даних, незалежно від того, як ці висновки впливають на журналістське розслідування); етичне користування інформацією (журналісти повинні користуватися висновками експертів об'єктивно, без спотворення або виривання з контексту, що важливо для підтримання довіри до журналістського продукту й захисту професійної репутації експертів);
- правова обізнаність і відповідальність ¹⁴ (журналісти й експерти повинні бути обізнаними щодо правових аспектів своєї діяльності, включно з питаннями збирання та використання доказів, захисту персональних даних, авторських прав і відповідальності за поширення інформації) і документування співпраці (для уникнення непорозумінь або юридичних проблем доцільно документувати основні етапи співпраці, включно з угодами про конфіденційність, користуванням матеріалами й іншими важливими аспектами);
- підвищення кваліфікації та навчання (проведення спільних освітніх заходів, тренінгів і семінар для журналістів та судових експертів підвищить рівень взаєморозуміння й обізнаності щодо методів і стандартів роботи одне одного); актуалізація знань (обидві сторони повинні постійно оновлювати свої знання про сучасні технології та методи роботи, які впливатимуть на їхню співпрацю; це стосується як нових методів судової експертизи, так і сучасних медіатехнологій);

13 Іванов В., Сердюк В. Журналістська етика : підручник. Київ, 2006. 231 с. URL: <http://surl.li/wdjfzz> (дата звернення: 01.08.2024).

14 Ефективні інструменти доступу до інформації та захисту журналістів (короткий путівник по законодавству та актуальні зразки документів) : посіб. для журналіст. / уклад.: О. Бурмагін, Л. Опришко, Л. Панкратова. Київ, 2014. 84 с. URL: https://irrp.org.ua/wp-content/uploads/2014/12/legal_toolkit_2014.pdf (дата звернення: 01.08.2024) ; Панкратова Л. Основи правової безпеки для журналістів — пам'ятка від Людмили Панкратової / RPDІ IRPP. 06/06/2018. URL: <https://irrp.org.ua/osnovy-pravovoyi-bezpeky-dlya-zhurnalistiv-pamyatka-vid-lyudmyly-pankratovoyi/> (дата звернення: 01.08.2024).

- налагодження комунікації¹⁵: регулярні зустрічі (для підтримання ефективної співпраці варто проводити регулярні зустрічі між журналістами й експертами для обговорення актуальних питань, обміну досвідом і розв'язання ймовірних конфліктів); чіткі канали зв'язку (важливо налагодити чіткі канали комунікації між журналістами й експертами, щоб забезпечити ефективний і швидкий обмін інформацією, особливо коли час є критичним чинником);
 - забезпечення незалежності¹⁶: захист від тиску (судові експерти повинні працювати незалежно, без тиску з боку журналістів або інших зацікавлених сторін; журналісти, зі свого боку, повинні уникати ситуацій, коли їхні дії сприймаються як спроби впливу на висновки експертів); підтримка журналістської незалежності (журналісти повинні мати право на самостійне трактування інформації, отриманої від експертів, але водночас дотримувати професійних стандартів і уникати переколювання фактів);
 - механізм розв'язання конфліктів¹⁷ (у разі виникнення непорозуміння або конфліктів між журналістами й експертами важливо мати чіткі процедури для їх розв'язання, як-от внутрішні етичні комітети або незалежні арбітражні органи) і взаємоповага (незалежно від обставин усі учасники співпраці повинні дотримувати взаємоповаги та професійної етики).
- Отже, оптимізація співпраці між судовими експертами, криміналістами та журналістами є критично важливою для забезпечення ефективного й етичного проведення журналістських розслідувань. Дотримання зазначених вище рекомендацій сприятиме кращому розумінню між сторонами, забезпеченню об'єктивності та неупередженості, а також захисту прав усіх учасників процесу, що своєю чергою підвищить довіру суспільства до результатів як журналістських розслідувань, так і висновків експертів.

Висновки

В умовах сучасного інформаційного суспільства, де журналістські розслідування відіграють важливу роль у викритті резонансних правопорушень і корупції,

- 15 Особливості взаємодії засобів масової інформації з правоохоронними органами: міжнародний та національний досвід : мат-ли Міжнар. кругл. столу (Київ, 23.11.2016). Київ, 2017. 48 с. ; Голуб О. П. Медіакомпас: путівник професійного журналіста : практ. посіб. Київ, 2016. 184 с. URL: <https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Mediakompas.pdf> (дата звернення: 01.08.2024).
- 16 Блашук О. Ю. Журналістське розслідування як чинник демократичного суспільства (на прикладі України та Польщі) : кваліфікац. роб. ... магістра наук. Київ, 2008. 64 с. URL: https://msj.ukma.edu.ua/images/uploads/textblog/08_13_Blashchuk_Olesya_dyplom2008.pdf (дата звернення: 01.08.2024) ; Тимошик М. Тенденції розвитку журналістики на сучасному етапі. *Український Інформаційний Простір*. 2024. № 1 (13). С. 14—50. DOI: 10.31866/2616-7948.1(13).2024.300817 (дата звернення: 01.08.2024).
- 17 Recommendation No. R (2000) 7 of the Committee of Ministers to member states on the right of journalists not to disclose their sources of information : Council of Europe. Committee of Ministers. (Adopted by the Committee of Ministers on 8 March 2000 at the 701st meeting of the Ministers' Deputies). URL: <https://rm.coe.int/16805e2fd2> (дата звернення: 01.08.2024).

співпраця із судовими експертами та криміналістами є необхідною умовою для забезпечення достовірності й об'єктивності інформації. Така співпраця дає змогу журналістам послуговуватися науковими методами для перевірки фактів та аналізу технічних даних, що підвищує рівень якості їхніх розслідувань.

Незважаючи на позитивний вплив співпраці журналістів із судовими експертами та криміналістами, вона також створює деякі проблеми, пов'язані з етичними і правовими питаннями. Зокрема, необхідно забезпечити конфіденційність, уникати маніпуляцій і зберігати об'єктивність під час надання висновків експертів: усе це є критично важливим для збереження довіри до масмедіа та правової системи.

Із розвитком цифрових технологій виникли нові види злочинності (зокрема, кіберзлочини), а роль судових експертів для журналістських розслідувань значно зросла. Для адекватного реагування на ці виклики необхідно інтегрувати сучасні методи судової експертизи та криміналістики у практику журналістських розслідувань, що потребує постійного оновлення знань і навичок як журналістів, так і експертів.

Для забезпечення ефективної та етичної взаємодії між журналістами й судовими експертами та криміналістами необхідно розробити нові стандарти і правові механізми, які враховуватимуть сучасні потреби й забезпечать прозорість, об'єктивність і захист прав усіх учасників. Важливо також доповнити відповідними положеннями кодекси етики й видати спеціальні нормативні акти, що регулюватимуть таку співпрацю.

Взаємодія журналістів із судовими експертами та криміналістами має ґрунтуватися на міждисциплінарному підході, що забезпечує комплексний аналіз і всебічне висвітлення складних суспіль-

но значущих проблем, а це сприятиме підвищенню ефективності розслідувань та якості журналістських матеріалів.

Отже, співпраця журналістів із судовими експертами та криміналістами є необхідним елементом у боротьбі з правопорушеннями й корупцією. Запровадження нових стандартів і механізмів регулювання цієї взаємодії забезпечить її ефективність, етичність і правову захищеність, що сприятиме зміцненню довіри до масмедіа та судової системи, а також захисту прав громадян.

Modern interaction of forensic experts, criminalists and journalists: challenges and prospects

Olesya Vashchuk

In the modern information society, journalistic investigations are an important tool for exposing offenses, corruption schemes, and shaping public opinion. For ensuring quality and reliability of information obtained, journalists need professional cooperation with forensic experts and criminologists. The purpose of this scientific research is to develop theoretical and legal principles and practical recommendations for optimizing the interaction between journalists and forensic experts and criminologists in the process of conducting journalistic investigations. Particular attention is paid to the analysis of the latest challenges, in particular the growth of cybercrime and the use of innovative technologies by criminals, which complicates the investigation and requires new approaches and legal mechanisms to ensure the accuracy and impartiality of journalistic materials. An interdisciplinary approach (analysis of legal, ethical, and technological aspects of cooperation between journalists and forensic experts and criminologists) is used within the framework of the research. Given the global trends towards digitalization, the need to introduce new standards and legal mechanisms to ensure transparency and

objectivity of such cooperation is emphasized. The issues of confidentiality, prevention of manipulation and compliance with ethical standards during this interaction are considered. In the context of digitalization, such measures will contribute to the establishment of justice, increasing trust in both the mass media and the judicial system, as well as the protection of citizens' rights, which are prerequisites for the successful functioning of a democratic society. Research results confirm that increasing the role of forensic experts and forensic scientists in journalistic investigations is an important factor in ensuring a high level of quality and reliability of information, which is relevant in the context of the continuous improvement of digital technologies for exposing new types of crime (in particular, cybercrimes), which require the introduction of innovative methods of forensic science.

Keywords: *journalistic investigations; journalist; forensic expert; forensic scientist; interaction; forensic examination; forensic science.*

Фінансування

Це дослідження не отримало жодного спеціального гранту від фінансових установ у державному, комерційному або некомерційному секторах.

Відмова від відповідальності

Засновники не грали жодної ролі у розробленні дослідження, добиранні й аналізуванні даних, рішенні про публікацію або підготовку рукопису.

Учасники

Авторка зробила свій внесок винятково в інтелектуальну дискусію, що є основою цього документа, дослідження судової практики, написання та редагування, і бере на себе відповідальність за її зміст і тлумачення.

Декларація щодо конфлікту інтересів

Авторка заявляє, що у неї відсутній конфлікт інтересів.

References

- Batsiukova, S., Vyrtosu, I. (2013). *Rozsliduvanna zhurnalistyka: posibnyk dlia zhurnalistiv z aktyvnoi hromadianskoii pozytsiiei* [Investigative journalism: a guide for journalists with an active civic position]. Luhansk. URL: https://issuu.com/irf_ua/docs/rol-2013-7-18_1 [in Ukrainian].
- Biel, B., Burmahin, O., Patora, T., Khomenok, O. (2013). *Posibnyk z zhurnalistykykh rozsliduvann. Teoriia ta praktyka* [Handbook of Investigative Journalism. Theory and Practice]. Kyiv. URL: <https://irrp.org.ua/wp-content/uploads/2013/12/verstka.pdf> [in Ukrainian].
- Blashchuk, O. Yu. (2008). *Zhurnalistyke rozsliduvannia yak chynnyk demokratychnoho suspilstva (na prykladi Ukrainy ta Polshchi)* [Investigative Journalism as a Factor in a Democratic Society (on the Example of Ukraine and Poland)] : kvalifikats. rob. ... mahistra nauk. Kyiv. URL: https://msj.ukma.edu.ua/images/uploads/textblog/08_13_Blashchuk_Olesya_dyplom2008.pdf [in Ukrainian].
- But, K. O., Liubchenko, Yu. V. (2019). *Instrumentarii suchasnoi rozsliduvanoi zhurnalistyky: osoblyvosti vykorystannia* [The Elements of Instrumentation of Modern Investigative Journalism: Classification and Views of Experts]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho. Serii: Filohiia. Sotsialni komunikatsii*. T. 30 (69). № 4. Ch. 2. DOI: 10.32838/2663-6069/2019.4-2/34 [in Ukrainian].
- Derecha, L. M. (2013). *Profesiina etyka sudovoho eksperta* [Professional ethics of a forensic expert]. *Aktualni pytannia sudovoi ekspertyzy ta kryminalistyky : mat-ly mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 90-rich. stvor. KhNDISE im. Zasl. prof. M. S. Bokariusia* (Kharkiv, 07—08.11.2013). Kharkiv. URL: https://www.hniise.gov.ua/user_files/File/nauka/2013_aktualni_pytannia.pdf [in Ukrainian].
- Efektivni instrumenty dostupu do informatsii ta zakhystu zhurnalistiv (korotkyi putivnyk po zakonodavstvu ta aktualni zrazky dokumentiv)* [Effective Tools for Accessing Information and Protecting Journalists (Short Guide

- to Legislation and Up-to-date Samples of Documents)] (2014) : posib. dlia zhurnalist. / uklad.: O. Burmahin, L. Opryshko, L. Pankratova. Kyiv. URL: https://irrp.org.ua/wp-content/uploads/2014/12/legal_tool-kit_2014.pdf [in Ukrainian].
- Hlushko, O. K. (2007). *Zhurnalistske rozsliduvannia: istoriia, teoriia, praktyka* [Investigative journalism: history, theory, practice] : navch. posib. 2-he vyd. pererob. ta dopov. Kyiv [in Ukrainian].
- Holub, O. P. (2016). *Mediakompas: putivnyk profesiinoho zhurnalista* [Media Compass: a Professional Journalist's Guide] : prakt. posib. Kyiv. URL: <https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Mediakompas.pdf> [in Ukrainian].
- Ivanov, V., Serdiuk, V. (2006). *Zhurnalistska etyka* [Journalistic ethics] : pidruchnyk. Kyiv. URL: <http://surl.li/wdjfzz> [in Ukrainian].
- Khomenko, I. A. (2015). Vplyv binarnykh stereotypiv myslennia na rezultaty zhurnalistskykh rozsliduvan [Effect of Binary Stereotypes of Thinking on the Results of Journalistic Investigation]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*. T. 58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizh_2015_58_4 [in Ukrainian].
- Khomenko, O. S., Burmahin, O. O., Ivanova, K. B., Rybka, Ye. M., Tomilenko, S. A. (2008). *Zhurnalistske rozsliduvannia: navchalnyi posibnyk dlia pochatkivtsiv* [Investigative Journalism: A Study Guide for Beginners] / za zah. red. O. O. Khomenka. Melitopol [in Ukrainian].
- Kovalenko, A. V. (2015). Profesiina diialnist zhurnalista yak element viktmolohichnoi kharakterystyky poterpiloho vid zlochyniv proty zhurnalistiv [Professional Activities of Journalist as a Part of Victimological Characteristics of Victims of Crimes Against Journalists]. *Visnyk Luhanskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka*. № 4 (72). URL: <http://surl.li/rtidsqe> [in Ukrainian].
- Kovalenko, A. V. (2016). Obstavyny, shcho pidliahaiut z'iasuvanniu pid chas rozsliduvannia posiahan na zhyttia ta zdorov'ia zhurnalistiv [Circumstances to be Clarified During the Investigation of Infringements on Life and Health of Journalists]. *Pravo i Bezpeka*. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2016_1_22 [in Ukrainian].
- Kovalenko, A. V. (2017). Osoblyvosti taktyky ohliadu elektronnykh dokumentiv pid chas dosudovoho rozsliduvannia posiahan na zhyttia ta zdorov'ia zhurnalistiv [The Features of Tactics of Inspection of Electronic Documents During the Pretrial Investigation of Infringements on the Life and Health of a Journalist]. *Visnyk Natsionalnoi akademii pravovykh nauk Ukrainy*. № 1 (88). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vapny_2017_1_19 [in Ukrainian].
- Kovalenko, A. V. (2018). *Rozsliduvannia posiahan na zhyttia ta zdorov'ia zhurnalistiv* [Investigating attacks on the life and health of journalists] : monohrafiia. Sievierodonetsk. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/1089> [in Ukrainian].
- Kovalenko, A. V. (2022). *Rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen proty zhurnalistiv* [Investigation of criminal offenses against journalists] : navch. posib. Ivano-Frankivsk. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/1105> [in Ukrainian].
- Kulidi, N. A., Hudoshnyk, O. V. (2019). Dosvid otsinky efektyvnosti mizhnarodnykh zhurnalistskykh rozsliduvan v ukrainskomu mediaprostorii [Experience of the Effectiveness of International Journalistic Investigations Evaluation in Ukrainian Media Space]. *Masova komunikatsiia u hlobalnomu ta natsionalnomu vymirakh*. Vyp. 11. DOI: [10.5281/zenodo.2816764](https://doi.org/10.5281/zenodo.2816764) [in Ukrainian].
- Kyrylova, O., Shevtsova, K. (2017). Zhurnalistske rozsliduvannia yak metod zaluchennia audytorii [Investigative journalism as a method of engaging the audience]. *Masova komunikatsiia u hlobalnomu ta natsionalnomu vymirakh*. Vyp. 7. DOI: [10.13140/RG.2.2.17474.07367](https://doi.org/10.13140/RG.2.2.17474.07367) [in Ukrainian].
- Liliiental, F. (2016). *Rozsliduvannia* [Investigation] / per. z nim. V. Klymchenko. Kyiv. URL: <http://www.aup.com.ua/rozsliduvannya-folker-liliiental/> [in Ukrainian].
- Murikan, Zh. (2003). *Zhurnalistske rozsliduvannia* [Investigative journalism]. Kyiv [in Ukrainian].
- Nikitina, N. V. (2008). Spetsyfika zhurnalistskoho rozsliduvannia: osnovy zhanru y metodu [Specifics of investigative journalism: basics of genre and method]. *Naukovi zapysky*

- Instytutu zhurnalistyky*. T. 30. URL: http://www.scientific-notes.com/wp-content/uploads/2019/01/nz_30.pdf [in Ukrainian].
- Nykolenko, O. (2020). *5 naihuchnishykh zhurnalistykh rozsliduvan Ukrainy* [5 of Ukraine's Loudest Journalistic Investigations] / *Suspilne novyny*. URL: <https://suspilne.media/38952-5-najgucnisih-zhurnalistykh-rozsliduvan-ukraini/> [in Ukrainian].
- Opryshko, L., Pankratova, L. (2016). *Osnovy sudovoi zhurnalistyky* [Fundamentals of judicial journalism] : posibnyk. Kyiv. URL: https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Courts_and_media_journalists_manual_2016_Ukr1.pdf.pdf [in Ukrainian].
- Osoblyvosti vzaiemodii zasobiv masovoi informatsii z pravookhoronnymy orhanamy: mizhnarodnyi ta natsionalnyi dosvid* [Specifics of Interaction of Media with Law Enforcement Agencies: International and National Experience] (2017) : mat-ly Mizhnar. kruhl. stolu (Kyiv, 23.11.2016). Kyiv [in Ukrainian].
- Pankevych, V. M., Splavska, O. V. (2018). *Pravova rehlamentatsiia profesiinoi etyky sudovoho eksperta* [Legal Regulation of the Professional Ethics of a Forensic Expert]. *Kryminalistychnyi visnyk*. № 2 (30). DOI: 10.37025/1992-4437/2018-30-2-7 [in Ukrainian].
- Pankratova, L. (2018). *Osnovy pravovoi bezpeky dlia zhurnalistiv — pam'iatka vid Liudmyly Pankratovoi* [Basics of legal security for journalists — a memo from Lyudmyla Pankratova] / RPD IRRP. URL: <https://irrp.org.ua/osnovy-pravovoyi-bezpeky-dlya-zhurnalistiv-pam-yatka-vid-lyudmyly-pankratovoyi/> [in Ukrainian].
- Polushkina, V. Yu. (2000). *Spetsyfika vykorystannia informatsiinykh dzherel u zhurnalistyskomu rozsliduvanni* [Specifics of using information sources in a journalistic investigation]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*. T. 1. URL: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=44> [in Ukrainian].
- Polushkina, V. Yu. (2002). *Ahentsstvo zhurnalistykh rozsliduvan yak efektyvna model provedennia, rozrobky ta rozpovsiadzhennia informatsiinoho produktu rozslidnytskoi diialnosti* [The Agency for Journalistic Investigations as an Effective Model for Conducting, Developing, and Disseminating an Information Product of Investigative Activities]. *Aktualni pytannia masovoi komunikatsii*. Vyp. 3. Ch. 2. URL: http://comstudies.org/wp-content/uploads/CIMC_2002_no03.pdf [in Ukrainian].
- Portian, O. (2016). *Zhurnalistykh rozsliduvan v Ukraini stae bilsh, ta fihurantiv ne karaiut* [Journalistic investigations are increasing in Ukraine, but those involved are not punished] / *European Journalism Observatory*. URL: <https://ua.ejo-online.eu/3340/media-i-politika/> [in Ukrainian].
- Ruvyn, O. H., Holikova, T. D., Poltavskyi, A. O. (2016). *Kodeks etyky sudovykh ekspertiv Ukrainy yak skladova derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky* [Code of Ethics for Forensic Experts of Ukraine as a Component of State Anti-Corruption Policy]. *Realizatsiia derzhavnoi antykoruptsiinoi polityky v mizhnarodnomu vymiri* : mat-ly Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 09.12.2016). Kyiv. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/396ea8a8-d53f-4259-a169-ef16455cc24f/content> [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu., Avdieieva, H. K., Konovalova, V. O. ta in. (2023). *Innovatsiyni metody, zasoby ta tekhnolohii v kryminalistytsi ta sudoviy ekspertyzi* [Innovative methods, tools and technologies in forensics and forensics] : nauk.-prakt. posib. / za red. V. Yu. Shepitka. Kharkiv. URL: <http://surl.li/zhtvre> [in Ukrainian].
- Sherstiuk, V. M. (2007). *Orhanizatsiino-pravovi ta moralno-psykholohichni zasady sudovoi ekspertnoi diialnosti* [Organizational, Legal, Moral and Psychological Grounds of Forensic Activity] : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/13906> [in Ukrainian].
- Stiekolshchikova, V. A. (2017). *Konverhentnist klasychnykh ta innovatsiinykh instrumentiv informatsiinoho dosie kriz pryzmu efektyvnosti zhurnalistyskoho rozsliduvannia* [Convergence of Classical and Innovational Instruments of Informational Dossier Through the Prism of Journalistic Investigation Efficiency]. *Polihrafiia i vydavnycha sprava*. № 2 (74). URL: <http://pvs.uad.lviv.ua/static/media/2-74/16.pdf> [in Ukrainian].

- Tolokolnikova, K. (2015). *Novi trendy zhurnalistyky rozsliduvan zi SShA* [New trends in investigative journalism from the USA] / Detektor media. URL: https://ms.detektor.media/me-diaprosvita/education/novi_trendi_zhurnalistyky_rozsliduvan_zi_ssha/ [in Ukrainian].
- Tymoshyk, M. (2024). Tendentsii rozvytku zhurnalistyky na suchasnomu etapi [Journalism Development Tendencies at the Present Stage]. *Ukrainskyi Informatsiynyi Prostir*. № 1 (13). DOI: 10.31866/2616-7948.1(13).2024.300817 [in Ukrainian].
- Vasylenko, M. K. (2012). Osoblyvosti rozvytku zhurnalistyky-rozsliduvannia. Prypustymy standarty domyslu i vymyslu [Features of Development of Journalism-Investigation. Possible Standards of Conjecture and Fiction]. *Naukovi zapysky Ukrainskoi akademii drukarstva*. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_2012_2_6 [in Ukrainian].
- Yablonovska, N. (2011). Zhurnalistske rozsliduvannia v aspekti vymoh operativno-rozshukovoho zakonodavstva: pro et contra [Journalistic Investigation in the Context of the Requirements of Operational Investigation Legislation: Pro et Contra]. *Derzhava ta rehiony. Seriia: Sotsialni komunikatsii*. № 4.
- Yakovets, A. V. (2009). *Televiziina zhurnalistyka: teoriia i praktyka* [Television journalism: theory and practice] : posibnyk. 2-he vyd., dopov. i pererob. Kyiv [in Ukrainian].
- Yukhno, O. O. (2017). Aktualni problemy dosudovoho rozsliduvannia kryminalnykh pravoporushen u sferi profesiinoi diialnosti zhurnalistiv [Relevant Problems of Pre-Trial Investigation of Criminal Offenses in the Field of Professional Activity of Journalists]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 3 (78). URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/2504> [in Ukrainian].
- Zemliana, I. (2016). *Zhurnalist i (NE) bezpeka. Posibnyk dlia zhurnalistiv, yaki pratsiuut v nebezpechnykh umovakh* [Journalist and (IN) Security. Guide for Journalists Working in Dangerous Conditions]. Kyiv. URL: <https://imi.org.ua/wp-content/uploads/2017/06/Zhurnalist-i-nebezpeka.pdf> [in Ukrainian].
- Zhurnalistske rozsliduvannia* [Investigative journalism] (2004) : posibnyk. Za mat-mysem-riv In-tu mas. inform. (Kyiv), Tsentru pidhotov. ta vdoskonal. zhurnalist. (Paryzh), niderland. prohr. MATRA / per. ta adapt. A. Lazarieva ta in. ; uporiadkuv. A. Lazarieva, I. Chaika ; red. S. Taran. Kyiv [in Ukrainian].
- Zhurnalisty-rozsliduvальnyky pro nadykhaiuchyidosvid i praktychni uroky hlobalnoi konferentsii* [Investigative journalists on inspiring experiences and practical lessons from the global conference] (2013) / RPDI IRRP. URL: <https://irrp.org.ua/zhurnalsti-rozld-uvalnik-pro-nadihayuchiy-dosvd-praktychn-uroki-globalnoyi-konferencyi/> [in Ukrainian].

Вашук, О. (2024). Сучасна взаємодія судових експертів, криміналістів і журналістів: виклики та перспективи. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Вип. 4 (37). С. 10–28. DOI: 10.32353/khrife.4.2024.02.